

MOHAMED MBOUGAR SARR'IN ADLI YENİÖTESİ ELKURMACA ROMANI¹

ÖĞR. GÖR. GÖKHAN DİNAR* - PROF. DR. ALİ TİLBE** -
DR. ÖĞRETİM ÜYESİ EMİNE GÜZEL***

Öz

1990 doğumlu genç Senegalli yazar Mohamed Mbougar Sarr son dönem Fransız yazınında öne çıkan ve Fransa'daki en saygın yazın ödülllerinden birisi olan *Le Prix Goncourt*'u 2021 yılında *La plus secrète mémoire des hommes* adlı romanıyla alan ilk Sahra Altı Afrikalı olarak yazın dünyasında adından son zamanlarda sıkça söz ettirmektedir. Elkurmaca / dışkurmaca ya da elkurgu / dışkurgu (fr. exofiction) olarak Türkçe karşılıklar önerdiğimiz bu elkurmaca romanda olay örgüsü, oldukça karmaşık bir kurgusal yapı sunan bu çok katmanlı öyküden oluşur. İlk anlatı 2018 yılında Senegalli genç bir yazar olan anlatıcı-başkişi Diégane Latyr Faye'ın, 1938 yılında henüz 28 yaşında *Le Prix Renaudot*'yu alan ve "Siyah Rimbaud" olarak çağrılan ilk Afrikalı yazar Yambo Ouloguem'im *Le labyrinthe de l'inhumain* adlı kurmaca romanını keşfetmesiyle başlar. Romancı, T. C. Elimane adıyla anlatıda yer alan bu yazarın, aşırma (fr. plagiat) suçlamalarına uğraması ile ortadan kaybolmasının izini süren bir temel öyküden yola çıkmaktadır. Okur, Paris'ten başlayarak Amsterdam, Buenos Aires ve Dakar arasında süren anakaralararası çok katmanlı polisiye bezemli bir yeniötesi elkurmaca anlatıya tanıklık eder. Biz bu çalışmada, yeniötesi nitelikler taşıyan romandaki yapısal ve izleksel öğeleri inceleyerek derin yapıdaki örtük anlamları açıklamayı amaçlıyoruz.

Anahtar sözcükler: Mohammed Mbougar Sarr, yeniötesi anlatı, sömürgecilik, Frankofon Afrikalı yazarlar, kimlik, elkurmaca

MOHAMED MBOUGAR SARR'S NOVEL OF TRANSNOVELIST EXOFICTION TITLED
THE MOST SECRET MEMORIES OF HUMANS

Abstract

Born in 1990, the young Senegalese writer Mohamed Mbougar Sarr has recently made a name for himself in the literary world as the first Sub-Saharan African to receive *Le Prix Goncourt*, one of the most prestigious literary awards in France, for his novel *La plus secrète mémoire des hommes* (The Most Secret Memory of Men) in 2021. The plot of this exofiction novel, which we propose the Turkish equivalent *elkurmaca / elkurgu*, consists of this multi-layered story that presents a very complex

¹ Bu araştırma, 6-8 Ekim 2023 tarihleri arasında Aydın Didim'de düzenlenen Söylem Uluslararası Filoloji Sempozyumu bilgi şöleninde, Çoksesli Bir Yeniötesi Romanı: Mohammed Mbougar Sarr'ın *La Plus Secrète Mémoire des Hommes* (İnsanların En Gizli Hatırası) başlığı altında sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş makale biçimidir.

* Milli Savunma Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, gokhandinar@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6057-7042>

** İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Fransız Dili Eğitimi Anabilim Dalı, ali.tilbe@iuc.edu.tr, ORCID: orcid.org/0000-0003-4634-8822

*** Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü, eguzel@nku.edu.tr, ORCID: orcid.org/0000-0002-5586-7205

fictional structure. The first narrative begins in 2018, when the narrator-protagonist Diégane Latyr Faye, a young Senegalese writer, discovers the fictional novel *Le labyrinthe de l'inhumain* by Yambo Ouloguem, the first African writer to win *Le Prix Renaudot* in 1938, at the age of 28, and to be called "the Black Rimbaud". The novelist starts from a basic story that traces the disappearance of this author, who appears in the narrative under the name of T. C. Elimane, after he was accused of plagiarism (fr. plagiat). Starting from Paris and travelling between Amsterdam, Buenos Aires and Dakar, the reader witnesses an intercontinental, multi-layered crime fictionalized transnovelist narrative. In this study, we aim to elucidate the implicit meanings in the deep structure by analyzing the structural and thematic elements in the novel, which has transnovel qualities.

Keywords: Mohammed Mbougar Sarr, transnovel narrative, colonialism, Francophone African Writers, identity, exofiction

GİRİŞ

Fransa'daki en saygın yazın ödüllerinden birisi olan *Le Prix Goncourt*'u 2021 yılında *La plus secrète mémoire des hommes* adlı dördüncü romanıyla alan 1990 doğumlu genç Senegalli yazar Mohamed Mbougar Sarr, bu ödülü alan ilk sahra altı Afrikalı olarak yazın dünyasında adından son zamanlarda sıkça söz ettirmektedir. Roman, 2018 yılında, Mohamed Mbougar Sarr'ın sözcüsü anlatıcı-kişi Senegalli genç bir yazar olan Diégane Latyr Faye'in 1938 yılında henüz 28 yaşında *Le Prix Renaudot*'yu alan ilk Afrikalı yazar Siyah Rimbaud olarak anılan Malili Yambo Ouloguem (1949-2017)'in gerçekte yazmadığı ancak romanda yazarı olduğu *Le labyrinthe de l'inhumain* adlı düşsel romanını keşfetmesi ve T.C. Elimane adıyla anlatıda yer alan yazarın aşırma suçlamalarına uğraması ile birlikte ortadan kaybolmasının izini süren bir temel öyküden yola çıkarak, kurgusal bir evren yaratıp okuru Paris'ten başlayarak Amsterdam, Buenos Aires ve Dakar arasında süren anakaralararası çok katmanlı yeniötesi bir polisiye öyküye ortak eder. Gerçekte Ouloguem 1968 yılında *Le Devoir de Violence* adlı romanı ile *Renaudot* ödülünü almıştır.

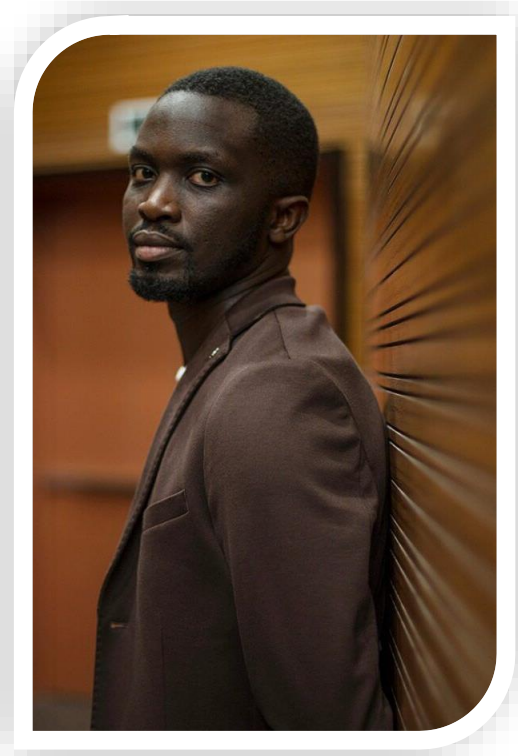
Tablo 1. Öyküsel Örüntü

Mohamed Mbougar Sarr ↓ (Roman Yazarı)	Malili Yambo Ouloguem ↓ (Yaşamöyküsünden esinlenen Malili Yazar)
<i>La plus secrète mémoire des hommes</i> ↓ (Roman)	<i>Le Devoir de violence</i> ↓ (1968 Renaudot ödüllü aşırma suçlamasıyla toplatılan Ouloguem'in romanı)
Diégane Latyr Faye (Kurmaca roman yazarı, araştırmacı)	T.C. Elimane ↓ (Kurmaca roman yazarı)
	<i>Le labyrinthe de l'inhumain</i> (Düşsel roman)

Özellikle özkurmacanın karşıtı bir tür olarak gelişen elkurmaca yazarları, 2010'lu yıllardan başlayarak yazınsal evrendeki tarihsel öznel çevresinde öyküler kurgulayarak kimi zaman da metinlerarası uygulamalarla başka yazarların öykülerini bir araya getirerek iç gözlem ve sorgulamaya dayalı gerçeklikten dış gözlemle sorunsallaştırılan gerçekliğe doğru yönelen bir yazma

edimi ortaya koyarlar. Bu dönemin yazarları içsel gerçekliği dış dünyaya yönelerek yeniden yazmayı denemektedirler (Chalonge, 2016). Bu türün önemli romanlarından birisi de *La plus secrète mémoire des hommes*'ı sayabiliriz.

Bu elkurmacada, imgesel bir yaşamöyküsüne polisiye bir bezemde tanıklık eden okur, sömürgecilik tarihinden Yahudi soykırımına, Afrika ile Batı arasındaki yüz yüze yüzleşme sorunundan Fransızca yazan Afrikalı yazarların kimlik arayışı, yazın evreninden dışlanmaları ve ötekileştirilmelerine kadar yazı ile yaşam arasındaki geçeneklerde (fr. labyrinthe) düğümlenen bir dizi sorunsalla karşılaşır. Roman, polisiye bezem, çokseslilik, melezlik, karma ve parçalı anlatı, yansılama, öykünme, öykü, günlük, mektup roman, yazın eleştirisinden alıntılarla yeniötesi yazında sıklıkla kullanılan yapısal ve izleksel düzeyde birçok niteliği içinde barındırır. Biz bu çalışmada, elkurmacayı oluşturan yenilikçi yapısal ve izleksel öğeleri çözümlmeyi ve derin yapıdaki örtük anlamları açıklamayı erek ediniyoruz.

Mohamed Mbougar Sarr

1968 yılında Yambo Ouloguem'in *Le Devoir de Violence* adlı romanı *Renaudot* ödülünü kazanmasından sonra, yazın eleştirmenlerince büyük bir ilgi ve beğeniyle karşılanır ve İngilizcenin yanında yaklaşık on yabancı dile çevrilir. Kısa süre sonra yazar Graham Greene (1904-1991)'in *C'est un champ de bataille* ve André Schwarz-Bart (1928-2006)'in *Le Dernier des Justes* adlı romanlarından çalıntı yapmakla suçlanarak yazın eleştirmenlerince büyük bir eleştiriye uğrar ve romanı yayınevi tarafından toplatılır. Bu suçlama karşısında IV. Henri Lisesi mezunu olan ve *École Normale Supérieure*'de toplumbilim alanında doktora yapmış olan Yambo Ouloguem büyük bir düş kırıklığı ve üzüntü içinde, 1978 yılında Fransa'yı terk ederek anavatanı Mali'deki köyüne yerleşip kendisine Fransa'yı anımsatacak her şeyi yaşamından çıkararak yeni bir yaşam sürmeye başlar (Ba, 2021). Ouloguem'in yazın çevresinde uğradığı bu haksızlık, Sarr'ın romanında belki de bir anlamda yine yazın aracılığıyla giderilmiş ve kırılan gururu bir ölçüde romanda sorunsallaştırılarak onarılmış olacaktır.

Bu bağlamda romandaki anlatıcı-kişi Faye'nin Ouloguem üzerine yaptığı bu gizemli araştırmanın, ne kadar büyüleyici olursa olsun, haksızlığa uğramış bir Afrikalı yazarın yazgısından daha çok Fransız yazın çevresinin ayrımcı tutumuyla ilgili olduğu söylenebilir. Okur, süremsel ve uzamsal sıçramalarla örüntülenen bu çok katmanlı romanda karmaşık bir süredizimsel yapıyla karşılaşır ve sonuçta Faye'nin çalışmasında geçeneksel (fr. labyrinthique) bir roman kurgusuna tanıklık eder. Mbougar Sarr, tıpkı Roberto Bolaño gibi gerçekte geleneksel romanla kendi anakarası olarak tanımladığı yazın anakarası arasındaki bir arayışın izlerini okura sunmakta ve Fransa'daki

yazın çevresinde Afrika kökenli yazarlar başta olmak üzere, farklı kökenden gelen yazarların nasıl toplumsal dışlanmaya uğradıklarını yine yazınsal düzlemde açıklamaktadır.

T.C. Elimane'ın *Le labyrinthe de l'inhumain*'ın adlı düşsel elkurmaca romanında okur, benzersiz bir baştan çıkarma gücü ve üstün bir akılla donatılmış T.C. Elimane'ın izinden gitmektedir. Afrikalı ve Fransızca yazan yazarların genel olarak işlediği savaş, şiddet, çocuk askerler, ekinsel yozlaşma gibi bilinen konuların anlatı boyunca görülmesine karşın anlatının temel izleğini oluşturmadığı hatta yazarın bundan özellikle kaçındığı görülmektedir. Anlatı boyunca yer alan kişilerin birbirleri arasındaki gerek örgensel gerekse de yapay bağlar ve Paris'teki bir takım Afrikalı yazar portresi aracılığıyla, anakaralarını terk eden, mesleklerini ve bırakıklarını sorgulayan bir izlek oluşturduğunu söyleyebiliriz.

"...ah, büyüklerimiz öylesine övgüyle karşılandılar ki, öyle kutlandılar, öyle ödüllendirildiler ki; frankofon edebiyatın yeni kanı olarak görüldüler, ah, bu büyükler, altın nesil kıçım [...] bizi vasiyetnamesi olmayan mirasçılar yaptıklarını, hepsinin bileklerini sağlam prangalarla sarıldığında özgür olduklarına inanarak yazdıklarını keşfettik, hatta akılları da ah, bu şanlı büyükler, ah, ah, ama suçlu olan yalnızca onlar mıydı?" (Sarr, 2021, s. 58-59).

Maurice Blanchot, "kişisel ile özeli anlatan benli anlatıyı, kendi küçük benini kurtarmak ya da büyük benine biraz soluk aldırarak için yazılan bir dışavurum olarak değerlendirir" (Tilbe, 2019, s. 7). Sarr'ın büyüleyici romanı *La plus secrète mémoire des hommes*'da, insanın arayışı, gerçeğin sorgulanması ve iç içe geçen çok katmanlı öykülerin aktarılması anlatının odağında yer almaktadır. Bir başka deyişle yazar anlatısı aracılığıyla okura seslenmektedir. Bu sesleniş okura yazardan izler ayımsaması için yapılmış bir haykırış gibidir. Böylelikle okur yazarın serüvenine eşlik etmenin tadına varacaktır.

Çalışmamızda bizlerde iki ekini paylaşan, iki anakara arasında gidip gelenlerin yaşadıklarından izler taşıyan ve arayışını üçüncü bir anakaraya taşıyan Mbougar Sarr'ın anlatısındaki yaşamıyla bütünleşmiş örtülü öğeleri yeniötesi dönemde beliren elkurmaca romanda yazarın deyimiyile yazın anakarasında incelemeye çalışacağız.

KAVRAMSAL & YÖNTEMSSEL ÇERÇEVE: YENİÖTESİCİLİK VE ELKURMACA

Yeniötesicilik, yirminci yüzyılda 80'li yıllardan başlayarak tüm yaşamsal alanlarda olduğu gibi yazın alanında da etkili olan ana yönelimlerden birisidir. Yeniötesicilik, ilk başlarda II. Dünya savaşının hemen ardından dünyanın içinde bulunduğu buhranlı çöküş dönemini ifade etmek için kullanılan bir nitelikken, izleyen dönemlerde dünyanın yaşadığı değişimi anlamada kullanılan daha olumlu anlamlar içeren bir olguya dönüşmüştür. Yeniötesicilik, geleneksel kesinliklerin, iki büyük savaşın ve yaşanan toplumsal, artırımsal ve siyasal olayların sonucunda sorunsal bir görünüm aldığı dünyamızda belirsizliği, karmaşıklığı, melezliği ve çoğulculuğu kucaklayan, aynı zamanda dünyaya ve tarihe ilişkin anlayışımızı sorunsallaştıran ve yeniden biçimlendiren düşünce ve kuralların sürekli olarak yeniden değerlendirilmesini ve tarihi sorgulamayı destekleyen bilgiç bir devinim olarak görülebilir.

Okur 19. yüzyıldaki kökleşik gerçekçi roman anlayışından başlayarak, daha çok başı sonu belli olan, neden-sonuç ilişkisiyle ilerleyen ve olayları herhangi bir etki altında kalmaksızın ona aktaran, nesnel olma uğraşında olan yazarın etkisindeyken yirminci yüzyılda yenilikçi ve gerçekçi ikinci elden sunmayı deneyen yeniötesi dönemde metin içinde yolunu yitirecek, metni bütünüyle anlaması pek

olası olmayacaktır (Tilbe, 2019, s. 128, 129). Yazarın kişisel deneyimi bundan böyle onun için pek yeterli olmayacak, işin içine bu deneyimin sorgulanması girerken yazar bu görevi okurla birlikte üstlenecektir. Bunu gerçekleştirmek için de yenilikçi romanda kullanılan roman içinde roman, anlatı içinde anlatı, alıntı, gizli alıntı, anıştırma, gönderge, yansılama, öykünme, anlatı içinde anlatı, içanlatı, basmakalıp söz, üstkurmaca gibi kimi metinlerarası uygulayımın yanında özkurmaca ve elkurmaca roman türleri aracılığıyla yapacaktır.

Fransız yazınında bu dönemde öne çıkan en önemli eğilimler arasında yer alan özkurmaca türü, özyaşamöyküsünün kurmacayla harmanlanmış ve roman uygulamalarıyla oluşturulmuş yeniötesi bir sunumdur. İlk olarak 2013 yılında türetilen elkurmaca kavramı ise tarihsel bir kişiliğin yaşamöyküsünün kurmacayla karıştırılarak öykülenmesine verilen adlandırma olarak belirmiş ben(öz)öyküsel (fr. auto(homo)diégétique) anlatının ben-anlatıcısı, yerini elöyküsel (fr. hétérodiégétique) anlatının dışöyküsel anlatıcısına bırakmıştır (Yücel, 1993). Doğal olarak özkurmacadaki yazar = kişi = anlatıcı kimlik sözleşmesi elkurmacada yazar # kişi = # anlatıcı biçimine dönüşmektedir. Elkurmacada özkurmacada olduğu gibi bir kimlik sözleşmesinden söz etmek olası değildir. Özkurmaca yazarı, kendi yaşadıklarını öykülediği için okura yaşanan gerçekliği birebir anlatma sözü verirken, elkurmaca yazarı ötekinin tinini çözümlmeyi ve geçmişte yaşanmış kimi olumsuzlukları yazın anakarası aracılığıyla yeniden yazma ve düzeltme olanağı bulacaktır. Kuşkusuz ötekinin gerçekliğine odaklanan yazar için, hele de yazarın anlatı kişisi yaptığı kişilik başka bir yüzyıldan geliyorsa, anılar zamanla solacak, tanıklar ortadan kaybolacak ve böylelikle yazar tarihe mal olmuş kişinin tarihini yeniden yazacaktır (Chalonge, 2016).

Elkurmacada genellikle tanınmış kişilerin gerçek yaşamları kurgusal öğelerle örüntülenerek yeni bir kurmaca evren yaratılır. Bu bağlamda yazın, bir tarihsel belgelik işlevini sürdürecektir, tarihsel roman ya da günce gibi tarihe tanıklık edecektir. Elkurmaca, kurmaca ile gerçeklik arasındaki sınırın geçirgenliğini ve göreceliliğini sorunsallaştırarak yeniötesi dönemin bir anlatımı olarak yazın dünyasındaki yerini almaktadır.

Kuşkusuz gerçeklikten esinlenerek yazılmış, özkurmaca, kurmaca yaşamöyküsü (fr. biographie fictive), kurmaca olmayan roman (fr. non-fiction romancée), romanlaşmış yaşamöyküsü (fr. biographie romancée), gerçek roman (fr. roman réel), özyaşamöyküsel roman (fr. roman autobiographique) gibi türler de yaşamöyküsünden esinlenerek oluşturulan anlatılar arasında sayılmaktadır. Ayrıklıklar genellikle okurla yapılan kimlik sözleşmesinde saklıdır.

Muriel Steinmetz *L'Humanité* dergisinde elkurmacayı: "Elkurmaca, az ya da çok ünlü kişileri kullanıp çeşitli dönemlerin tarihsel öykülerinden esinlenen, kurmaca ile yaşamöyküsü arasındaki sınırı bulanıklaştırarak (ya da en azından birbirine karıştırarak) oluşturulan roman türü" (Chalonge, 2016) olarak tanımlar. Frédéric Roussel, *La Conjuración* (2013) adlı romanı ile elkurmaca kavramını yaratan Philippe Vasset ile 2013 yılında yaptığı ve *Libération*'da yayımlanan söyleşide Vasset: "günümüz kurgusu, çoğunlukla gerçekliğin bize sunduğu gizemlerden devinimle oluşturulmaktadır, (...) günümüzde öne çıkan eğilim bundan böyle iç gözlem ve kişinin tininin yazınsal açıdan incelenmesi değildir: romancılar onu yeniden yazmak için dış dünyaya dönmeyi yeğlemektedir" der (Roussel, 2013). Burada içeriden dışarıya, özkurmacadan elkurmacaya doğru bir yönelim söz konusu olmaktadır. Ancak şurası açıktır ki, özkurmaca elkurmacanın da gelişimine

temel oluşturan yeniötesi bir roman türü olarak Fransız yazınında ayrıcalıklı yerini günümüzde de korumaktadır.

Elkurmaca, betimlenen anlatı kişisine bağlı kalan romanlaşmış yaşamöyküsünün (fr. biographie romancée) tersine, öyküsünü bütünüyle yeniden yazmak için kamuya mal olmuş tanınmış bir kişinin yaşamına odaklanır. Elkurmaca ile yazarlar, gerçekliğin yalnızca süslenmesinin ötesine geçerek yeni bir gerçeklik yaratmak için onu ortadan kaldırırlar. (Dongmo, 2019, s. 171). Bu bağlamda bu yazınsal eğilimin tarihsel olguları ve tarihe mal olmuş tanınmış kişilerin yaşamlarını, kimliklerini koruyarak yazınsal bir tüketim aracına dönüştürmekte olduğu söylenebilir. Buradan da anlaşılacağı üzere, yazın bir tarih alanı gibi bir bellek işlevi görmekte ve olgulara özdeksel bir boyut kazandırmaktadır. “Moda olgusunun bağlamsal olduğunu düşünürsek, belki de bu yazınsal eğilimi yaratıldığı bağlamın bir gereği ve bir yaşamda kalma içgüdüsünün dışavurumu olarak anlamalıyız” (Dongmo, 2019, s. 172). Elkurmaca aşırı anamalcı küresel bir evrende yaşayan günümüz insanının özvarlığını sürdürmesine katkı yapacak bir eğilim olarak değerlendirilebilir.

Görüldüğü gibi, elkurmaca, 1980’li yıllardan başlayarak günümüze kadar etkisini sürdüren ve dünya yazınında bir salgına dönüşen özkurmaca türüne koşut olarak gelişen bir romanlaştırılmış yaşamöyküsü olarak tanımlanabilir. Elkurmaca roman türü, yaşamöyküsü ve özkurmacadan ayrık olarak, yaşamış gerçek bir kişinin öyküsünü, roman uygulamalarından yararlanarak okura sunan bir anlatısal söylem olarak belirlemiştir. Bu zamandan beri çok sayıda elkurmaca roman Fransız okurla buluşmuştur.

Laurent Binet’in *La Septième Fonction du Langage* (Dilin Yedinci İşlevi) adlı elkurmaca filmi, Roland Barthes’ın ölümüne ilişkin bir polis soruşturması yaratarak 2015 yılında Prix Fnac’ı kazanmıştır. Aynı yıl Yasmina Khadra, *La Dernière nuit du Raïs* ile kendisini Kaddafi’nin yerine koyarken, Bernard Chambaz Vladimir Vladimirovitch ile Putin’in kurmaca yaşamöyküsünü anlatmıştır. Chambaz *A tombeau ouvert* (2016) ile de Formula 1 pilotu Artyon Senna’yı roman başkişisi yapar. Jean-François Roseau, *La Chute d’Icare* (2016)’de uçak pilotu Albert Preziosi’nin, Michel Bernard Deux *remords de Claude Monet*, Jean-Michel Guenassia *La valse des arbres et du ciel* (2016) ile Van Gogh ve Michel Layaz da Louis Soutter, *Probablement* (2021) ile ünlülerin özel yaşamlarını romanlarında işlerler. Thierry Froger, ilk romanı *Sauve qui peut* (2016) için Jean-Luc Godard’ın Fransız Devrimi’nin önemli eyleyenlerinden Danton’un yaşamını konu alan *Quatre-vingt-treize et demi* filmi neden çekmemeye karar verdiğini düşsel bir kurguyla okura sunar. Michel Embareck yazdığı *Jim Morrison et le diable boiteux* (2016) adlı romanında, The Doors grubunun solisti Jim Morrison ile Bee-Bop-a-Lula’nın yazarı Gene Vincent arasındaki çlgın karşılaşmayı öykülemektedir (Chalonge, 2016).

Bunun yanında tanınmış şairler de romanların başkişisi olarak elkurmacalarda yer alır. Thierry Beinstingel’in *La Vie prolongée d’Arthur Rimbaud* (2018), Jean-Paul Delfino, *Les Pêcheurs d’étoiles* (2023)’da Blaise Cendrars, Erik Satie ve Jean Cocteau’yu yeniden capcanlı kırlarlar. Lucie Desbordes, *Le Carnet de Marceline Desbordes-Valmore* (2016) ile şair Marceline Desbordes-Valmore’un yaşamını kurmacasına taşıırken, *Merci pour ce roman* (2016)’da Guillaume Prévost, François Hollande’ı roman kişisi yapar. Dominique Audet *Dans l’ombre d’Edison* (2013)’unda, Elektriğin bulucusu Thomas Edison’un yaşamına odaklanır (Chalonge, 2016). Belli başlı örneklerini verdiklerimizin dışında da çok sayıda elkurmaca romandan söz etmek olasıdır.

Elkurmaca romanının en son örneklerinden birisi olan Sarr'ın romanı karmaşık bir öyküsel söylem ve anlatısal yapı sunmaktadır. Çok katmanlı olarak sunulan öyküler iç içe geçmekte, belli noktalarda kesişmekte ve üst üste binilmektedir. Yeniötesici biçimsel yönelimin temel göndermelerini içeren romanda; sorgulamacı çoklu bakış açılarının kullanımına baş vurulmuştur. Birden fazla kuşağın öyküsü bir araya getirilirken, kişisel öykülerin nasıl büyük bir ortaklaşa bellek dokusunun bir parçası olduğu da okura sunulmaktadır. Bir başka deyişle yazar tarafından bir araştırma aracına dönüştürülen yazın, yeryüzünde yeni bir anakara olarak belirmektedir.

Yeniötesi roman, gerçeği ikinci elden sunmayı dener. Buradan yola çıkarak bizler de 1960'lı yıllarda yazın dünyasından aşırma suçlamasıyla dışlanan ve yaşama küserek memleketine geriye göç edip kendi yalnızlığına sığınan bir yazarın öyküsünden yola çıkan bu romanı, bir anlamda roman başkışisi aracılığıyla Avrupa ve Afrika anakaraları arasındaki çözümsüz ve karmaşık ilişkinin üçüncü bir anakaraya taşınması, yani yazın anakararası bağlamında değerlendirmekteyiz. Bize göre, gerçeğin arayışındaki anlatı bizi bundan böyle farklı geçeneklere götürmekte ve okuru yazının serüvenine eşlik etmeye çağırılmaktadır. Yeniötesi yapıtlar, türsel olarak ulamlamak güç olsa da "...büyük ölçüde toplumsal karmaşa ortamının bir anlatımı olarak okunabilir" (Tilbe, 2019).

Anlatı boyunca, kayıp bir yazarın izinin sürülmesinde karşılaşılan farklı tanıklıkların olayın gizeminin aydınlatılma çalışmasında kullanılması, gerçekliğin çoğulluğu, birçok anlatı kişinin sayısız yeni kapı açması ve bu kapıların farklılıklar doğurması anlatının yapısını tersyüz etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, bu geçeneksel anlatıyı içinde bulduğumuz dönem ve toplumun görünümünün çizilmesinde kullanılabilecek bir pazıl gibi yüzlerce farklı parçanın bir araya getirilme çalışması gibi görmek olasıdır. Kuşkusuz "her yazınsal yapıt, bir dizi özgün dilsel, anlamsal, biçimsel ve yapısal nitelikleriyle anlam kazanır" (Tilbe, 2019, s. 151). Sarr'ın romanında da yazarın değişik anlatım biçimlerini kullandığı ve öyle ki bunları bir ustanın elinden çıkan el emeği özenli bir ürün gibi işlediği görülmektedir.

ANLATININ YAPISI

Roman, yanmetinsel olarak incelendiğinde, metin çevresinde kökleşik romanlardan ayrık olarak yeniötesi eğilimler içeren bir nitelik sunmaktadır. Dış kapağında bir siyahi adamın portresi ve yansıması yer alırken, geri düzlemde bir dizi el yazısı görünümüleri bulunmaktadır. Yambo Ouologuem'e adanan romanda, bilimsel yapıtlarda olduğu gibi bir içindikiler sayfası yer almaktadır. Roman, içeriklerine ilişkin bilgilerin yer aldığı üç bölümden oluşmaktadır. Öyküleme süresine gönderme yapan bir günce biçiminde (27 Ağustos 2018) tarihli olarak yer alan birinci bölüm (s. 12), iki alt bölüm ve birinci yaşamöyküsü kısmı, ikinci bölüm üç alt bölüm ve ikinci ve üçüncü yaşamöyküsü kısmı, üçüncü bölüm de iki alt bölüm ve dördüncü yaşamöyküsü kısmından oluşmakta, roman son söz ve teşekkür bölümleri ile son bulmaktadır.

İlk anlatı öncesinde, Roberto Bolaño'nun *Les D etectives Sauvages* romanından bir bölüt alıntı olarak yer almaktadır. Roman boyunca çok sayıda rakam ve harf ile tanımlanan altbölüm başlıkları görülmektedir.

Romanda çoğul bakış açısının kullanıldığı görülmektedir. Yazarın sözcüsü olduğu anlaşılabilir benöyküsel anlatıcı (fr. narrateur autodi g tique), anlatıda tanıklık ettiği olayların öykülemesi görevini kimi zaman öteki öykü kişilerine bırakır ve anlatı elöyküsel anlatıya dönüşür.

Güncel ve tarihsel öyküleme düzeyleri üzerine kurgulanan anlatısal örüntüde, birinci öykü zamanı 2018 yılında 18 Temmuz-25 Ağustos arasında gerçekleşirken, tarihsel öyküleme düzeyi 1888-1940'lı yıllar arasını kapsar. Yaklaşık 140 yıllık bir öykü süresinden söz edilebilir. Çok sayıda ileri ve geri sapımların görüldüğü anlatıda öyküsel bir süreklilik ve parçalı anlatılar söz konusu değildir.

Anlatının ilk satırları şöyle başlamaktadır: “Bir yazar ve yapıtı hakkında en azından şunu bilebiliriz: Her ikisi de düşlenebilecek en kusursuz geçenekte, uzun, dairesel bir yolda birlikte yürürler ve burada varış noktaları kökenleri ile birleşir: yalnızlık” (Sarr, 2021, s. 15). Anlatıcı-ben romanın ilk başlangıç durumundan başlayarak başka bir yazarın ve romanının izini sürmektedir. Bizi bu düşünceye sevk eden durumsa anlatıda görülen polisiye bezemin bir filyasyon süreci gibi işlenmesidir. Benöyküsel bir anlatıcının “Amsterdam'dan ayrılıyorum. Orada öğrendiklerime rağmen Elimane'ı daha mı iyi tanıyorum yoksa gizemi derinleştirdi mi hala bilmiyorum” (Sarr, 2021, s. 15) tümcesiyle anlatıda, baskın bakış açısının, kişilerin kendi öykülerini anlattığı iç odaklayım olduğu görülmektedir.

İç odaklayım (fr. focalisation interne) genellikle yirminci yüzyıl yenilikçi yazarlar tarafından kullanılan bir uygulamadır. Anlatıcı, kişiler bir konuda açıklama yapmadan önce okura bilgi veremez. Anlatı birinci tekil kişide ya da üçüncü tekil kişide öykülenebilir. Ancak olaylar, her zaman aynı kişinin üzerine odaklanabilir ve onun yaşadığı olaylar öykülenebilir. Bunun yanında birinci tekil kişiyle başlayan öyküleme üçüncü tekil kişi öykülemeye dönüşebilir. Anlatıcı bilgisi anlatı kişisi ile aynı düzeyde kalmak koşuluyla, bir ya da birçok kişiyi izleyebilir. Bu tür anlatılarda yeni anlatım uygulamaları sıklıkla kullanılır. Anlatının başında “Amsterdam'dan ayrılıyorum.” (Sarr, 2021, s. 15) birinci tekil kişiyle başlayan öyküleme, “Fransız okulunda Elimane olağanüstü yetenekler gösterdi” (Sarr, 2021, s. 175) alıntısında olduğu gibi üçüncü tekil kişi öyküleme dış odaklayıma (fr. focalisation externe) dönüşebilir. Bu uygulamayla birçok kişi anlatıda işlev üstlenerek olay örgüsünün gelişimine katkıda bulunabilir.

Romanın daha başlangıcında Afrika kökenli olduğuna vurgu yapan Anlatıcı-ben'in T.C. Elimane üzerine yaptığı arayışın nedeni kayıp romanın izini sürerken kaybolma sürecinin de izini aynı biçimde sürmesi olarak görülebilir. Arayışın ayrıca farklı kişilerle ve farklı anakaralarda çoklu bakış açısıyla ve gerçeğin bölünmüşlüğünden kaynaklanması da bir başka ilgi çeken olgu olarak görülmektedir. Senegalli Anlatıcı-kişi rastlantısal olarak okuduğu, T.C. Elimane adıyla tanınmış, dünyayı ve yaşamsal bakış açılarını değiştiren (s. 15) *Le Labyrinthe de l'inhumain* adlı tek bir roman yazdıktan sonra ortadan kaybolan yazarın izini sürmekte ve onu daha önce *Précis des littératures nègres* adlı sömürge dönemini içeren Afrikalı yazarlar seçkisinden tanımaktadır.

Yenilikçi romanda kullanılan uygulamalardan birisi olan kişi adlarında kısaltmalara da yine anlatı boyunca yer verilmesi durumu romanın anlatıcısında da söz konusudur. T.C. Elimane adıyla romanda yer alan ben-anlatıcının, kişi adının kısaltmayla verilmesi yenilikçi bir öge olarak görülmesinin yanı sıra “anlatıda bir soyutlama ögesi olarak da kullanılır” (Tilbe, 2019, s. 131).

- Bu nedir?

-Le Labyrinthe de l'inhumain.

-Olanaksız.

-Affedersiniz?

-Olanaksız. Le Labyrinthe de l'inhumain romanı bir söylencedir. T.C. Elimane bir harem ağasıdır.

- Elimane'i tanıyor musun?"

- Onu tanıyorum. Siyahi yazına iye bir yapıta sahiptim. Le Précis. Bu yapıtı ...boyunca aradım. Ben...

-Le Précis şöyle söyler...

-O yapıtı unut artık. Kendin mi aradın? Evet. Denemek zorundaydın. Fakat başaramadın. Açıkçası, kimse o yapıtı bulamadı. Ben de öyle. Ben çok yaklaştım. Fakat yol çok dolambaçlı. Uzun. Kimi zamansa ölümcül. T.C. Elimane'ı arıyoruz... (Sarr, 2021, s. 38).

Bu durumda gerçeğin bölünmüşlüğü ve çoklu görünümüne iye olmasından kaynaklanan ve mutlak gerçekliğin varlığına son veren bu olgudaki erek nasıl açıklanabilir? "Buradaki erek, sanat ve yazın sorunlarını tartışmaya açmaktır. Roman başkişilerinde Faye'nin araştırması, ne kadar büyüleyici olursa olsun, bir kişinin yazgısından çok yazınla ilgilidir. Okuru yanıltma tehlikesi taşıyan, bir dönemden ötekine birçok sıçramayla karmaşık bir süredizim görülür, sonuçta Elimane'in çalışmasında bir geçenek vardır. Roman çeşitli biçimler alır ve bunların hepsi bize sonunda T.C. Elimane'nin "yazıya" adanmış bir yaşamın güçlüklerini ve açmazlarını gözlemlemekten çok daha az önemli olduğunu gösterir.

Romancı gerçekte iki ayaklı bir maçın ikinci maçına hazırlanan bir çalıştırıcı gibi kendi oyununu yeniden kurmuştur. Kimi olayların metinlerde farklı bakış açılarından yararlanılarak aktarıldığı savından yola çıkarak Mbougat Sarr'ın da anlatısında Afrika'ya ilişkin söylemlerini görmek olasıdır.

Romanda metinlerarasılık düzleminde çok sayıda mektup ve gazeteden alıntıya rastlanır. Anlatı kişilerinden birisi olan gazeteci Edouard Vigier d'Azenac'ın haberi, romanda ele alınan sömürgeci bakışı yansıtmaya açısından önemlidir: "...siyahları, kölelikten başka hiçbir şeyi hak etmeyen ve bu nedenle 'insanlığa yükselme (ve hatta daha da az) iddiasında bulunamayan alt-insanlar (veya süper maymunlar) olarak görüyor. Yahudi yine de yükselebilir, Zenci ise asla." (Sarr, 2021, s. 300).

Yenilikçi romanda sıkça görülen uygulamalardan birisi olan anlatı içinde anlatı (fr.mise en abyme) uygulayımına romanda sıklıkla başvurulduğu görülmektedir. "Resim gibi mektup da romanlarda söyleşimi canlandırmak için kullanılan bir uygulamadır. Metinlerarasılık bağlamında değerlendirilecek bu yaklaşımlar gerçek bir tanıklık değeri taşır." (Tilbe, 2019, s. 152). Anlatı boyunca bölüm bölüm yer alan yatık harfle verilmiş mektuplar yine yenilikçi romanın sıkça kullandığı bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlatıyı varsıllaştırıp ayrıca bir canlılık katan bu uygulamayı geçmiş geleceğe bağlayan bir bağ gibi görebiliriz. Anlatıda yaptığımız ve aşağıda görsel olarak sunduğumuz T.C. Elimane tarafından romanın yayın yönetmenlerine yazdığı mektup bu uygulamaya bir örnek olarak gösterilebilir.

Paris, 4 temmuz 1940.

Therese'im, Charles'ım,

Ne korkusuzluk ne de delilik: Le Labyrinthe de l'inhumain'e girmek için insanın tatması gereken şey cehennemin ateşi değil, lanetlilerin kanıdır. Ben bu öngörüğü göremeyecek kadar aptal, kasırğa seni ezerken gözümü çevirecek kadar da kör bir adamdım... Elimane (Sarr, 2021, s. 270).

Her anlatıda olaylar, öncelik sonralık durumuna, belli bir düzen ve sıraya göre kurgulanır. "Anlatıda düzen (fr.ordre), öykü ile öyküleme sürelerine bağlı olarak olayların düzenlenişini

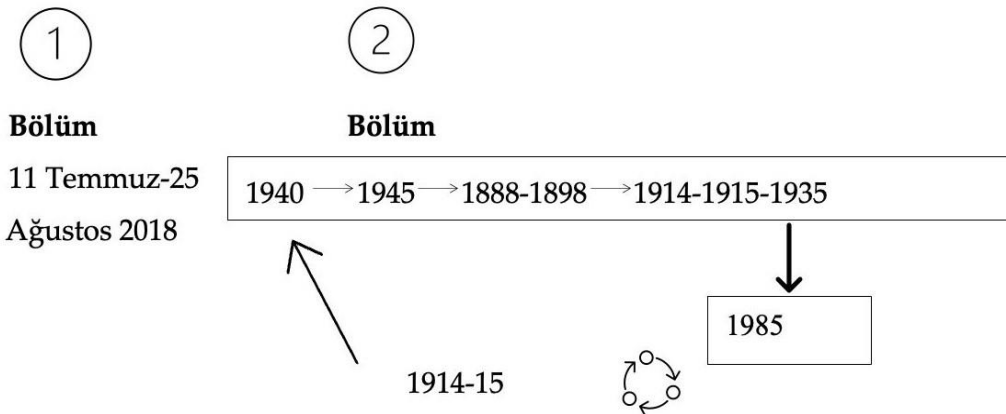
belirlemeye yarar.” (Tilbe, 2019, s. 161). “...Anlatıcının öyküleme zamanı ile öykülediği olayların zamanı, ya da öykülenen zaman söz konusu olacaktır.” (Tilbe, 2019, s. 162-163). “Bir anlatıda zamansal olarak düzenlenmiş olaylar öykülenir. Olaylarının sırası, süresi ve sıklığı öykü zamanını belirler. Anlatı, “öyküleme zamanını oluşturan sözcükler, tümceler, paragraflar ve sayfalar içine yayılır. Bu iki zaman arasındaki ilişki anlatıcının yapmış olduğu anlatısal seçimleri gösterir.” (Tilbe, 2019, s. 174).

Son derece karmaşık bir süremsel yapı içeren *La plus secrète mémoire des hommes*'ın kendi içinde üç farklı ana başlıkla üç farklı bölümü/yapıtı içerdiği görülmektedir. Bir anlatıda temel olarak anlatıcı, öykülenen olayların belirli bir yerinde konumlanır. Bu durumu bir başka bakış açısıyla varsıllaştırmak, gerçekte öyküleme zamanına ilişkin saptamaları daha belirgin kılacaktır. Yaşamak, başlı başına sürekliliktir denilebilir. Gerçekliklerin deneyimlerle birbirlerine etki ettiği görülmektedir. Yazar, okura anlatı kişilerini tanıtmak için kimi yollar dener.

Romanda genellikle “olaylar bittikten sonra yapılan” artsüremsel öykülemeye başvurulur. Anlatıcı temel öykünün yanında ikincil düzeyi oluşturan uydu-yan öykülerle anlatıdaki “süredizimsel sırayı” bozmayı ve okurun kafasını karıştırarak düşündürmeyi dener. Roman, geçmişte olup biten bir anlatıyla başlar. “İşte bu kadar, bir aydır yapmaya çalıştığım başyapıtımı yazarken, temmuz ayında bir gece ilk tümceyi bulamayınca Paris sokaklarına kaçtım.” (Sarr, 2021, s. 27).

Sonrasında öyküleme süresine ilişkin okura göndermede bulunan 27 Ağustos 2018 başlıklı ilk yapıtının ilk bölümünde yani ilk satırlarda “Amsterdam'dan ayrılıyorum” tümcesiyle süremsel ve uzamsal bilgiler verilir.

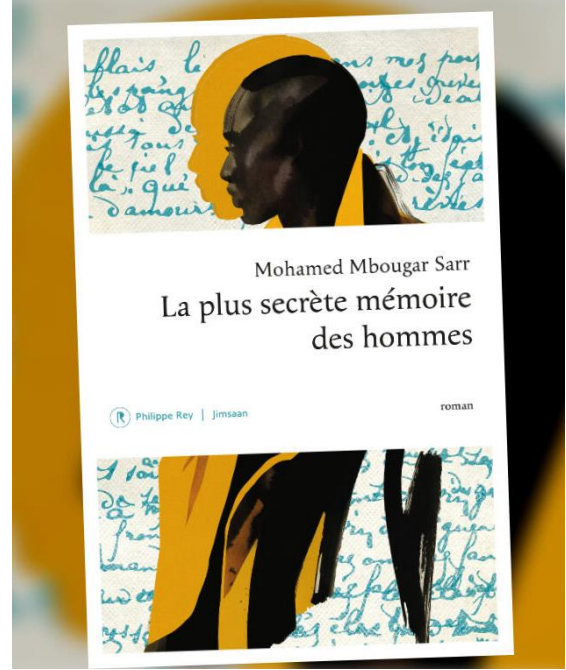
“Orada öğrendiklerime karşın Elimane'ı daha mı iyi tanıyorum yoksa gizemi derinleştirdi mi hala bilmiyorum” (Sarr, 2021, s. 15) satırları bize anlatıcının 11 Temmuz 2018 ve 27 Ağustos 2018 arasında bir öykü öykülediğini göstermektedir. Romandaki anlatısal söylemin süredizimsel döngüsünü açıklamak için bazı tarihlere dikkat çekmek istiyoruz. Anlatının ikinci bölümünde 1940'ta başlayan olaylar sonrasında, süremsel ileri-geri sapımlarla (fr. anachronies) 1945, 1888, 1898, 1914,1915, 1935, 1985, 1914-15 tarihlerine sapımlar ve anlatının sonunda yeniden 1940 yılına geri dönüş görülmektedir.

Şekil 1. Sapımlar

Görüldüğü gibi yazınsal bir yaratıda olaylar belirli bir düzen ve bir süredizimsel çizgi izler. Yazar kimi zaman bunu açıkça ortaya koyamayabilir. Michel Raimond bu durumu “yazarın oyunu ikili oynaması” (Raimond, 2011, s. 172) olarak tanımlar. Bir anlatıda olaylar tamamlanmamış öyküler olabilir. Bu çok rastlanan bir durumdur. Yapıtın üçüncü bölümünde, 1984 yılındaki anlatı, yeniden tamamlanmamış kimi öyküler aracılığıyla geçmişe dönmektedir.

Bir anlatı, okurda geçmişe ilişkin çağrışımlar yaratabileceği gibi geleceği de düşündürebilir. Gerçekte, yazar Mohamed Mbougar Sarr'ın kaybolduğu bu dünya bir geçenek midir? Bu geçenekten çıkış için izlemesi gereken yolun ve çıkış kapısının anahtarı kendini tanımlamaya çalıştığı gibi Afrikalı Frankofon bir yazardan öte bir yazın adamı olması mıdır? İkinci bölümde yer alan öykünün anlatı kişilerinden birisi olan Mossane Koumak'h'ın geçmişine sarkan arayışlarla geleceğini biçimlendirmeye çalıştığı görülmektedir: “Mossane, Elimane aracılığıyla Assane'den öcünü almaya, belleğini silmeye çalıştı” (Sarr, 2021) ve bunu evladını kocasına karşı kullanarak yapması bu arayışa ilişkin bir örnek olarak düşünülebilir. Romanın ikinci ve üçüncü

bölmelerinin bütünüyle geçmişe ilişkin anlatılar içermesi bize göre bir anlatının okurda geçmişe dönük çağrışımlar yapabileceğini göstermektedir. Ancak belki de bu çağrışımlar yazarın anlatı sonucunda gelmeyi erek edindiğini düşündüğümüz “yazıya adanmış” yaşamların güçlüklerinin ve açmazlarının aynı zamanda geleceği de biçimlendirdiğini gösterdiği söylenebilir.

Romanda çok sayıda metinlerarası (fr. intertextualité) gönderme görülmektedir. Mikhail Bakhtin, Julia Kristeva, Roland Barthes, Michael Riffaterre, Gérard Genette gibi eleştirmenlerin kuramsal çerçevesini çizdiği metinlerarasılık; iki ya da daha fazla metin arasında bir tür alışveriş, konuşma ve söyleşim biçimi, başka bir deyişle yeniden yazma edimidir (Aktulum, 2014, s. 16). Bu uygulamada yazar yeni ana metni bir öncü alt metinden esinle yeniden oluştururken, bu dönüşümü alıntı, anıştırma, aşırma, öykünme, yansılama, alaycı dönüştürüm gibi açık ya da kapalı göndermeler aracılığıyla gerçekleştirir.

Anlatı, romana adını veren Roberto Bolaño'dan yapılan “...ve bir gün, her şeyin öldüğü gibi, Güneş, Dünya, Güneş Sistemi, Galaksi ve insanlığın en gizli anıları öldüğünde, yapıt da ölür” (Sarr, 2021, s. 9) alıntıyla başlar ve romanın hemen başlangıcında metinlerarasılığın “iki ya da daha çok metin arasında birlikte var olma ilişkisini” (Tilbe, 2019, s. 151) kesinler. Romanda Bernanos, Alain, Sartre, Nizan, Gracq, Giono, Aymé, Troyat, Ève Curie, Saint-Exupéry, Caillois, Valéry (Sarr, 2021, s. 47) gibi çok sayıda yazar ve yapıta gönderme yapılmaktadır. Paris-Soir (s. 119), L'Humanité (s. 117), Collège de France'da Profesör Henri de Bobinal tarafından yazılan *Le Labyrinthe de l'inhumain ou la vraie source d'une imposture* (s. 111), *Mercure de France* (s. 110), *La Revue des deux mondes* (s. 109), *La Revue de Paris* (s. 106), *Le Figaro* (s. 101), Auguste-Raymond Lamiel, *L'Humanité* (s. 96), *La Revue des deux mondes* (s. 94) gibi çok sayıda Fransız gazeteci ve eleştirmene de gönderme yapılmaktadır.

Yazar, yitik yazar üzerine basında yer alan bilgileri de olgusal göndergelerle yapıştırma uygulayımı kullanarak kimi zaman da yatık harflerle yazılmış sözcüklerle romana yerleştirerek metinlerarasılık sınırlarını genişletir.

Öte yandan, Mbougar Sarr bir söyleşide, Roberto Bolaño'nun kendisi için önemini şöyle açıklar: "Eğlenceli bir melezleştirme, karma ve parçalı anlatı ilkesini izleyerek türleri karıştırmama, onlarla oynamama olanak sağladı. Deneyimlediğimiz, giderek karmaşık, rahatsız edici duruma gelen, zaman içinde yol alma biçimimize etki eden ve yine de şaşırtıcı bir biçimde sindirmeyi başardığımız gerçeklikle aynı aşamada bir deney alanı açtı" (Nicolas, 2021).

Romanda, polisiye bezem, çokseslilik, melezlik, karma ve parçalı anlatı, yansılama, öykünme, öykü, günlük, mektup roman, yazın eleştirisinden alıntılarla yeniötesi yazının yapısal ve izleksel düzeyde birçok metin içerdiği görülmektedir. Anlatıcı-ben "(...) kendimi kaybetmeye başladım. Şiirsel antolojiler, eşanlı sözlükleri, rastlantısal, uyaklı sözcükler. (...) öykünme, yansılama, aşırma yaptım. Sayfalarını karıştırıyordum. Siyahi yazının özetini çalınca okudum" (Sarr, 2021, s. 17-18) diyerek, metinlerarası göndermeleri bilinçli olarak gerçekleştirdiği bilgisini okurla paylaşır.

Romanda göndermede bulunulan bir tarihsel roman olan *Le devoir de violence*, Rönesans'tan 20. yüzyıla kadar Afrikalı bir lord olan Saïf'in düşsel hanedanının öyküsünü anlatır.

Yambo Ouologuem, herhangi bir meleklik (fr. angélisme) kaygısı gütmek şöyle dursun, burada Saïf ve Fransız sömürgecileri arasındaki karşılıklı güç oluşturma savaşımını sırasında Saïf'in ayrıcalıklarını korumak için halkını feda edecek kadar nasıl ileri gittiğini anlatmakta, çok sert bir sömürgecilik eleştirisi yapmaktadır. Görüldüğü gibi aşırma suçlamasıyla karşı karşıya kalarak yazın çevresinden dışlanmasının temelinde yatan neden böylelikle gün yüzüne çıkmakta ve yazın anakarasında yenilikçi uygulamalar kullanılarak yeniden tartışmaya açılmaktadır.

Yambo Ouologuem'in 1968 yılında yayınlanan ve aşırma suçlamasıyla yayından kaldırılan bu romanı 2018 yılında yeniden yayınlanmıştır. Roman Mbougar Sarr için "metinsel örgünün uçlarından ve ipliklerinden birisi" olmuştur. Sonuç olarak, Roland Barthes'ın, "her yazınsal metin, bir metinlerarasılık ve eski alıntılarının yeni bir örgüsü" (Tilbe, 2019, s. 151) tanımlaması, iç içe geçen çok katmanlı olayların dönüşümünü ve izlerini bulmamıza olanak sağlayan bu uygulayımın "içerisinde değişik metinlerin sürekli üretkenliği ile sınırsız anlam örgüleri yaratan devingen bir uzam" (Tilbe, 2019, s. 152) olduğunu göstermektedir.

KİŞİ

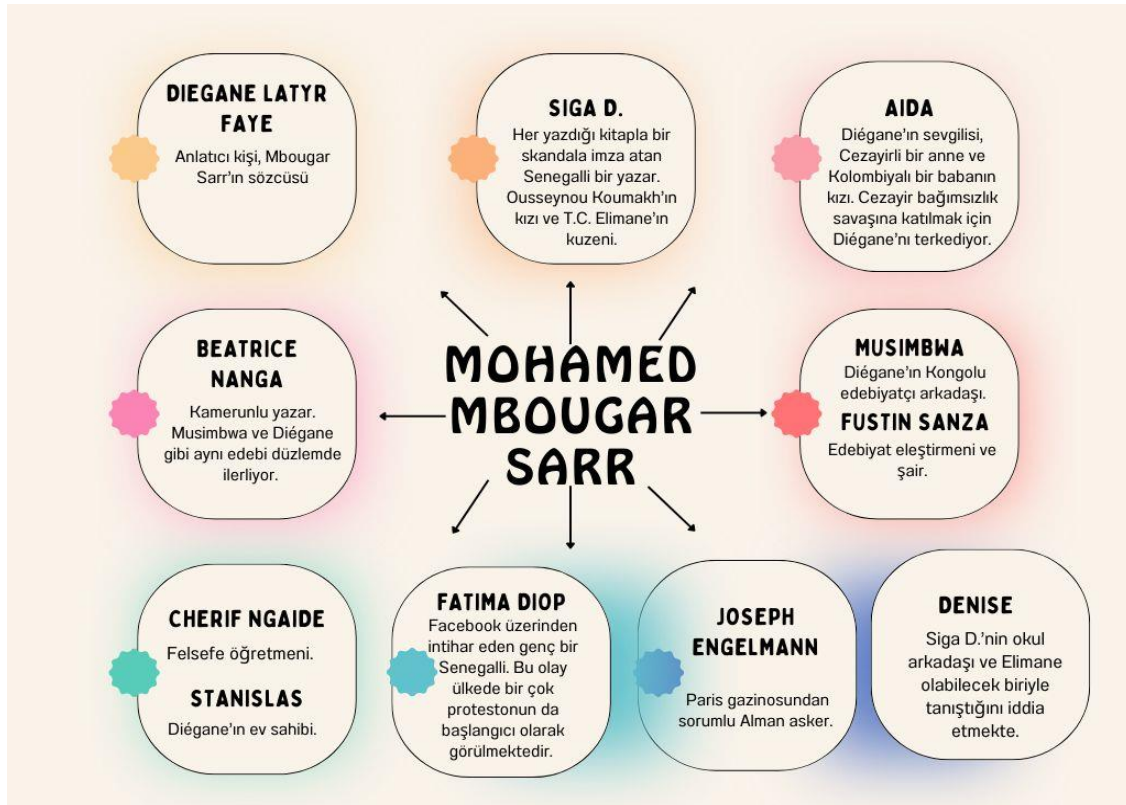
Bir anlatısal tür için olmazsa olmaz öğelerin başında anlatı kişileri gelmektedir. Mbougar Sarr dışkurmcasında Yambo Ouologuem adlı başka bir yazarın gerçek yaşamöyküsünden esinlenmekte ve çağcıl bir yaklaşımla roman evrenine yeni bir açılım getirmektedir. Bunun yanında yazar çok sayıda anlatı kişisi aracılığıyla anlatıyı bir örgü gibi örüntülemektedir.

Anlatı kişilerinden yazdığı her romanla bir tartışma başlatan Senegalli bir yazar olan Siga D. Ousseynou, Koumakh'ın kızı ve T.C. Elimane'in kuzenidir. Siga D., anlatıcı-kşi Faye'ye Elimane'in öyküsünü anlatarak olay örgüsünün hem ilk ilmeğini atmış hem de çözümleme için okura bu ilk ilmeği sökme olanağı vermiştir.

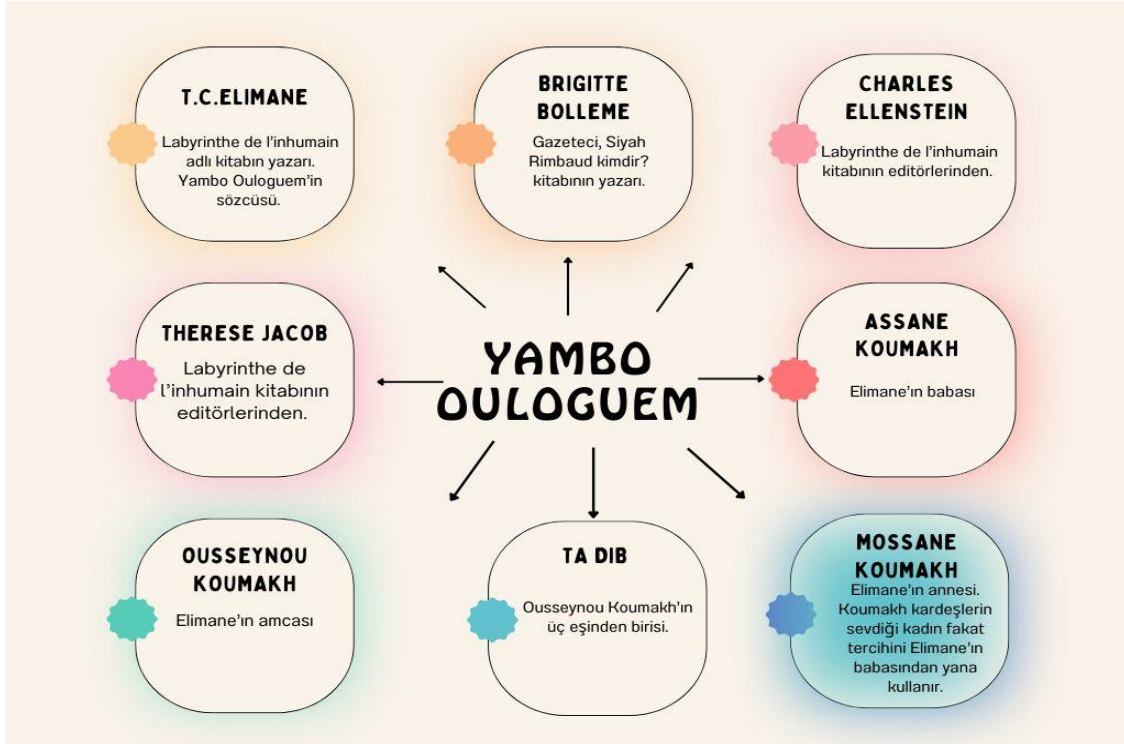
Mbougar Sarr, yarattığı anlatı kişilerinin varlığını ve çeşitliliğini toplumsal bir altyapının üzerine kurgulamış gibidir. Unutmamak gerekir ki roman kişileri de toplumsal ilişkileri ile varlık

kazanırlar. Roman kişileri, roman içinde roman uygulayımının kullanımına koşut olarak güncel ve tarihsel öyküleme düzeylerinde varlık kazanmakta ve Mohamed Mbougar Sarr ile Yambo Ouloguem'in yazgılarında birleşmektedir. Buna göre anlatı kişilerini bir bellek çizgesi oluşturur gibi karşılıklı ilişkileri içinde iki ayrı ana düzlemde değerlendirmek yararlı olacaktır.

Öncelikle güncel öyküleme düzeyinde yazar Mbougarr Sarr ve sözcüsü benöyküsel anlatıcı Diégane Latyr Faye'nin çevresine baktığımızda Siga D. Senegalli bir yazar ve Elimane'nin kuzeni, Musimbwa, Diégane Latyr Faye'nin Kongolu yazın insanı arkadaşı, Cezayirli bir anne ve Kolombiyalı bir babanın kızı, Diégane'ı Cezayir bağımsızlık savaşına katılmak için terk etmesiyle anlatıda öne çıkan Diégane'nin sevgilisi Aïda karşımıza çıkmaktadır. Béatrice Nanga ise Kamerunlu bir yazar olarak yazınsal topluluğun içerisinde kendisine yer bulmaktadır. Öte yandan, Cherif Ngaidé, Felsefe öğretmeni, Stanislas; Diégane'in ev sahibi, Fustin Sanza; yazın eleştirmeni ve Gineli Eva Touré, Joseph Engelmann; Paris gazinosundan sorumlu Alman askeri olarak anlatı boyunca karşımıza çıkan öteki kişilerdir. Diégane Latyr Faye'nin çevresindeki anlatı kişileri arasındaki karşılıklı ilişkileri aşağıdaki gibi görselleştirebiliriz.

Tarihsel öyküleme düzeyinde ise; daha çok Yambo Ouloguem ile ilişkilendirdiğimiz, *Le Labyrinthe de l'inhumain* adlı gizemli yapıtın yazarı T.C. Elimane; Siyah Rimbaud Kimdir? Yapıtının yazarı Brigitte Boileme; *Le Labyrinthe de l'inhumain* romanının yayın yönetmenleri Charles Ellenstein ile Therese Jacop; Elimane'nin babası Assane Koumakh; Elimane'nin amcası Ousseynou Koumakh; Elimane'nin annesi Mossane Koumakh anlatıda eyleyenler sürecinde görev alırlar. Koumakh kardeşlerin ikisinin de âşık olduğu bu kadın eş olarak Elimane'nin babasını seçmiştir. Ta Dib ise Ousseynou Koumakh'ın üç eşinden birisi olarak anlatıda okurla buluşmaktadır. Yambo Ouloguem'in çevresindeki kişilerle ilişkilerini de aşağıdaki gibi görselleştirebiliriz:

Geçmişten kaçmaya çalışarak geçirdiği yaklaşık 50 yıl boyunca anakaralar arası yolculuk yapan dünya savaşlarından tutun da farklı birçok siyasi olaya tanıklık etmemizi sağlayan anlatının sonlarında Elimane'in kendi bölgesine/ülkesine geri döndüğünde amcasının bıraktığı yerden yerel bir yetkili olarak varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Öyle ki çok perdeli bir tiyatro oyunu gibi oluşturulan olay örgüsünde perdenin belki de yalnızca ilk kısmı kalkmıştır.

Babasının izini süren T.C. Elimane için babasının eşlerinden birinin halen yaşıyor olması olay örgüsünün çözüme kavuşması bağlamında önem taşımaktadır. Kadının Faye ile konuşması sırasında terk edilmiş bir çocuk olan Elimane'in köye geri döndüğünü söylemesiyle bu durum açığa çıkar. Savaş cephesinde ölen babasının izini bulmak için Fransa'ya giden Elimane, Verdun yakınlarındaki bir anıtta Afrikalı bir askerden gelen mektubu bulur. Bu mektup, Senegalli bir Tirailleur olarak ülkesine dönemeyen, olasılıkla doğmamış oğlunu tanıyamamanın acısı ile içi korkuyla kaplı biri tarafından yazılmıştır. Onu terk etmiş olmanın acısı mektupta duyumsanmaktadır. "Savaş bu. Yakında geri döneceğimi düşündüm, sana söz verdim. Bugün geri dönüp dönmeyeceğimi bilmiyorum. Hava soğuk. Yağmur yağıyor. Burada çok sayıda Afrikalı var. Bize Tirailleur diyorlar" (Sarr, 2021, s. 405). Bu mektup gerçekten de Elimane'nin aradığı babası Assane'den mi gelmektedir? Bu mektup neden hiç gönderilmemiştir? Uzaklardan gelen bir yankıyla babalıkla ilgili bir soru karşımıza çıkmaktadır. Assane acaba onun babası mıdır? Romandaki olay örgüsünü kuran ilişki ağının, anlatının çok katmanlı yapısını belirlediği görülmektedir.

Anlatı kişilerinin geçmişlerini göstererek geleceklerine ilişkin izler bırakmak bir anlatıdaki çokseslilik, karma ve parçalı anlatılarla o anlatının yapısal ve izleksel düzeyde birçok niteliğinin çözümlenmesinde araştırmacı-eleştirmene yol gösterebilir. "Bir anlatıyı okurken, betimlenen olayları doğrudan algılamamız olanaklı değildir" (Tilbe, 2019, s. 176). Bu bağlamda sunulan olayların kimler tarafından anlatıldığı ve görüldüğü olay örgüsünün anlaşılmasına olanak verir.

Çok sayıda kişinin belirlediği anlatı boyunca, anlatıcı-kişinin aynı zamanda her şeyi birbirine bağlayan odak olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda anlatı boyunca anlatıda görülen kişilerin

çokluğu, gerek anlatıcı-kişi Diégane Latry Faye'nin gerekse T.C. Elimane'nın ilişkili olduğu aile üyelerinden arkadaşlarına kadar tüm eyleyenlerin Fransız sömürge tarihi içindeki ortak yazgısını belirlemektedir.

İZLEK

Avrupa ve Afrika arasındaki sömürgecilik tarihinde sömüren-sömürülen eytişimi içinde çok sayıda acıklı öyküye tanık olmuştur insanlık. Özellikle Fransa'da kök salmaya çalışan Afrikalı göçerler açısından, nitelikleri ne olursa olsun olumsuz bir eytişimin varlığı yadsınamaz bir gerçekliktir. Bu bağlamda Mbougar Sarr, sömürgeci bakış açısının Fransız yazın çevresinde özellikle Afrika kökenli yazarlara dönük olarak ne kadar olumsuzluklar taşıdığını romanında Yambo Ouloguem üzerinden temel sorunsal olarak işlemektedir. Yazar, Afrika'yı sömürgecilik tarihi sürecinde algılanan sömürülen topraklar bağlamından çıkararak özgür Afrika'nın onurlu insanları olarak sunmayı denemektedir. Bunu da yeni bir anakara olarak tanımlamakta olduğu yazın anakarası aracılığıyla yapmak ve Afrika kökenli yazarlara yapılan haksızlıkları bir ölçüde gidermek ve saygınlıklarını geri kazandırmak ereğindedir. Bu bağlamda roman toplumun bir anlatımı olarak önemli bir işlev yerine getirmektedir. Anlatı boyunca karşılaştığımız anakaralar arası yolculuklar bir filyasyon çalışması gibi görülebilir. Yambo Ouloguem'in *Le devoir de violence* romanının kişileri, *La plus secrète mémoire des hommes* romanının kişilerinin tersine; Afrika'da doğup Avrupa'da olgunluk dönemini geçirmiş ve sonrasında parçalanmış kişilikler olarak ana vatanına dönmüş kişilerdir. Bu durum benzer biçimde Amin Maalouf tarafından da dile getirilmiştir: "1976'da Lübnan'ı terk edip Fransa'ya yerleştiğimden beri, son derece iyi niyetli olarak, kendimi "daha çok Fransız" mı, yoksa "daha çok Lübnanlı" mı hissettiğim ne kadar çok soruldu bana. Cevabım hiç değişmez: "Her ikisi de!" (Maalouf, 2022, s. 9).

Anlatı boyunca gözlemlenen gitgeller bu parçalanmışlığın, siyah anakara ve beyaz anakara arasındaki birçok çözümü zor sorunun yeni bir alana taşınması gibidir. Daha çok yazınsal bir tutkuyla gerçekleşen bu arayışta hem kendi seslerinin duyulması-duyurulması hem de öteki seslerin de bu anakarada yankılanması sağlanmaktadır. Tartışmayı bir tarafa sıkıştırmak çözümün değil belki de çözümsüzlüğün olduğu bir geçenek olarak görülebilir.

Peki anlatıya konu olan eskiden yayımlanmış ve yasaklanmış bir romanın arayışını yazar için bir sığınak olarak görebilir miyiz? İnsanın "sığındığı" yerden kaçma arayışı yok mudur? Bize göre; anlatı boyunca gözlemlediklerimiz yukarıdaki sorular için verilecek yanıtların çeşitli ve tartışmaya açık olduğunu göstermektedir.

Bizse, yazarın söylemlerinden ve yaptığımız saptamalardan yola çıkarak şöyle bir yanıt verebiliriz: Bir savaş alanını andıran yazın, yazar için hem sığınılacak bir anakara hem de sorunların çözümü için yeni bir tartışma alanıdır. Yazar orada gerek kişiliğini gerek geçmişini gerekse de eski sömürgeleştirilmiş ülkelerin deneyimlediği sömürgeciliğin kalıcı etkilerini, temel olarak kimlik ve bilgi üretimi sorunları çevresinde yazın aracılığıyla tartışarak okura ulaşmaya çalışmaktadır.

Bunun yanında anlatı boyunca birçok toplumsal olay, önemli tarihsel gelişmeler çok sayıda kişinin bakış açısından farklı boyutlarıyla ele alınmıştır: "Fransa'nın Dünya Kupası şampiyonluğunu 2. kez kazanması, sömürgecilik bağlamında Afrika ve Avrupa ilişkileri gibi. Dünya savaşına ilişkin göndergeler de anlatı boyunca ilgi çekmektedir. "Sonra savaş çıktı. 1938'in

sonundan beri hiç kimse T.C. Elimane'dan haber alamadı" (Sarr, 2021, s. 21). Görüldüğü üzere Mbougar Sarr'ın anlatısında çokça dışsal ekinel öğeye rastlanabilir. Böylece anlatının toplumsal bir niteliğe büründüğünü çok rahat dile getirebiliriz.

SONUÇ YERİNE

Roman, arayışında olunan yasaklı yapıt aracılığıyla günümüzde Fransızca yazan Afrika kökenli göçer yazarların genelde Fransız toplumuna özelde de Fransız yazın çevresine iyeliklerini tartışmaya açmaktadır. Belki de yazarların kendilerini en özgür ve iye duyumsadıkları üçüncü bir anakara vardır; yazın anakarası. Yazardan alıntıladığımız şu satırlar bizi bu tartışmaya doğru sürüklemektedir. "Benim için yazın gerçekten bir toprak parçası gibidir. Öncelikle en derin bölgedir ve yazın dediğimdeki bu kökenlerimi yadsımamın kesinlikle bir yolu değildir. Çünkü kökenlerim Senegalliliğimdir. Bu sözü söylemeye cüret edersem, tehlikeli de olsa hem onlar için derinden yazına hem de Fransa'ya olan bağlılığım yalnızca yazını aracılığıyla. Yani, evet bütünüyle yazına adanmışım. Başka bağlantılarım, başka bağlarım kuşkusuz var. Kendimi tanıdığım, bütünüyle onandığımı duyumsadığım yer yazındır" (Trapenard, 2021).

Görüldüğü gibi, Mohamed Mbougar Sarr'ın *La plus secrète mémoire des hommes* adlı elkurmaca romanı gerek yapısal ve biçimsel gerekse de izleksel olarak yeniötesi yazının belirgin niteliklerini içinde barındıran çok katmanlı ve çok sesli bir yapıyla yazın anakarasında Afrika'nın sömürge sonrası sesi olarak güçlü biçimde yerini almıştır denilebilir. Anlatıda devinen kişilerin, zaman ve uzamın karmaşık bir düzende sunulması da romanın yeniötesi biçim, biçem ve izleksel görünümünü kesinlemektedir.

KAYNAKÇA

- Aktulum, K. (2014). *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Kanguru Yayınları.
- Ba, A. B. (2021, Kasım 12). *Le Club de Mediapart*. Consulté le Kasım 2023, sur Le Club de Mediapart: <https://blogs.mediapart.fr/amadouba19gmailcom/blog/121121/yambo-ouologuem-renaudot-68-rehabilite-par-amadou-bal-ba>
- Chalonge, D. (2016, Ağustos 10). *Actualité*. Récupéré sur Actualité: <https://actualitte.com/article/32064/numerique/de-la-fiction-a-la-biographie-l-exofiction-un-genre-qui-brouille-les-pistes#:~:text=L'exofiction%20s'empare%20d,pour%20en%20procurer%20un%20autre>.
- Dongmo, R. M. (2019, Kasım 8). *Un certain M. Piekielny dans "L'Art de perdre"*. Récupéré sur bop.unibe.ch: <https://bop.unibe.ch/versants/article/view/5921> (s.d.).
- Genette, G. (1972). *Figure III*. Paris: Seuil.
- Maalouf, A. (2022). *Ölümcül Kimlikler*. İstanbul: YKY.
- Nicolas, M. (2021, Novembre 3). *jeune afrique*. Récupéré sur jeune afrique: "https://www.jeuneafrique.com/1233697/culture/prix-goncourt-2021-mohamed-mbougar-sarr-la-litterature-et-la-vie/"
- Raimond, M. (2011). *Le Roman*. Paris.
- Roussel, F. (2013, Ağustos 22). *Libération*. Récupéré sur Libération: https://www.liberation.fr/livres/2013/08/22/philippe-vasset-de-passage-secret_926385/

- Sarr, M. M. (2021). *La plus secrete mémoire des hommes*. Paris: Philippe Rey.
- Tilbe, A. (2019). *Yeniötesi Yazında Özkurmaca*. Londra: Transnational Press London.
- Trapenard, A. (2021, Eylül 28). *Radio France*. Récupéré sur Radio France:
<https://www.radiofrance.fr/franceinter/podcasts/boomerang/boomerang-du-mardi-28-septembre-2021-9380780>
- Yücel, T. (1993). *Anlatı Yerlemleri: Kişi/Süre/Uzam*. İstanbul: YKY.

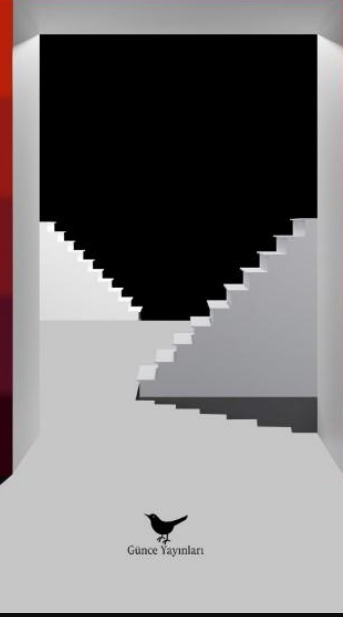
27 MAYIS DARBESİ'NİN TÜRK ROMANINA YANSIMASI

DR. FERHAT ÇETİNKAYA

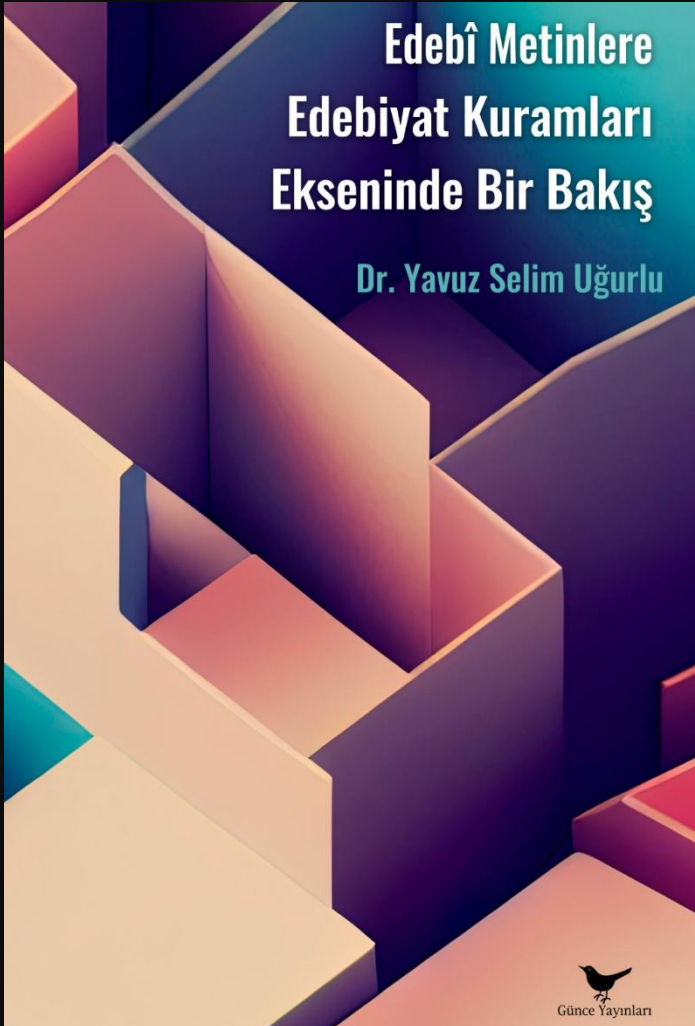
Türk Romanında Arzunun Görüngüleri

Ömriye Bayrak

Edebî Metinlere Edebiyat Kuramları Ekseninde Bir Bakış

Dr. Yavuz Selim Uğurlu

Ertuğrul Gazi Derhem

Türk Romanında Narsisizm

